

NOVICE

kmetijskih, obertnijskih in narodskih reči.

Izhajajo vsako sredo in saboto. Veljajo za celo leto po pošti 4 fl., sicer 3 fl.; za pol leta 2 fl. po pošti, sicer 1 fl. 30 kr.

Tečaj XII. V Ljubljani v sredo 1. februara 1854. List 9.

Zivinoreja na Holandskem,
in kaj bi se smeli naši živinorejci učiti od nje.

(Dalje.)

Kako ravnaajo s teleti v hlevu.

Teleta imajo skor povsod svoj hlev, ki je ločen od velicega kravjega hleva; le tam pa tam jih imajo v ravno tistem hlevu, na koncu tiste verste, v kateri stojé leto ali 2 leti stare goveda.

Zimska klaja za teleta je seno, otava ali suha detelja, zmešana včasih z enmalo dobre slame; nekteri ji prikladajo tudi repe, pese, krompirja. Seno pa se teletom daje le srednje sorte; naj boljši se poklada le molznim kravam. Sploh niso Holandci prvo zimo kaj posebno skerbni za teleta in jim dajejo le vode piti. Pokladajo jim večidel 3krat na dan, zjutraj, opoldne in zvečer, nekteri pa le 2krat z drugo živino vred; takim pa veržejo vendar opoldne in ponoči še mervico sena.

Je vreme lepo, spuščajo teleta vsaki dan nekoliko ur na dvorišče, ali na vert ali na kako bližnjo senožet. Če je vreme stanovitno lepo, jih pusté tudi več tednov pod milim nebom brez hleva podnevi in ponoči, da bolj močne postanejo in terdne, vendar jim napravijo na senožeti kako šupo, da so obvarovane prehudega mraza.

Drugo spomlad ženó sedaj leto stare telice in junčike zgodaj na pašo, čeravno je pašnik ta čas še zlo reven. Vendar jim suhe klaje ne dajejo več; tudi v hlev jih ne ženejo več, akoravno hi utegnili vreme slabo prihajati.

Navadno je, da telice z rezanimi junčki ene starosti skupaj devajo na pašo, kjer ostanejo, dokler ne začne trava čversto rasti. Potem pa jih ločijo, in za pitanje namenjene voliče denejo na posebno pašo, da se tu dobro spitajo.

Mlade juníce ostanejo celo poletje do pozne jeseni na paši. Sedaj so poldrugo leto stare, in čez zimo se postavijo v hlevu zraven naj mlajši in manjši molzne krave. Potem jim začenjajo več in boljši klaje pokladati, kakor prvo zimo. Tu in tam dajo poldrugo leto stare juníce po plemenu iti; vendar so se že večidel prepričali, da je to pre-zgodaj, zato jih spuščajo še le kadar so 2 leti stare. — 6 tednov po teletu jih spustijo spet po plemenu, pred pa ne. Ako junica tudi po drugem spoju ostane jalova, jo določijo za spitanje, jo tedaj postavijo iz verste molznih krav.

Tudi iz tega, kdaj puščajo Holandci goveda po plemenu, naj bi se naši kmetje učili: kaj je prav in kaj je dobro, ker iz premladega nezrelega semena ne bo nikdar zrasla močna rastlina. Kar velja od reje rastlin, velja tudi od živinoreje.

(Dalje sledi.)

Premišljevanje

narave in previdnosti božje v nji.

Poslovenil Mihael Verne.

Zamerznjene šipe na oknih.

Kako priprosta, redna in mnogoverstna je narava v svojih narmanjših delih, kažejo zamerznjene šipe na oknih, katerih lične podobe se sicer večkrat občudujejo, pa tako ne prevdarjajo, kakor tudi ta malenkost zasluži.

Prikazni, o kateri govorim, izhaja iz tekočnosti gorkote. Ko je v toplem zraku izbe zaperta, se išče na vse strani razširiti in tje se vrniti, kjer je je nar manj. Zato sili skozi goste šipe okinj, v katerih ni ne zraka ne gorkote. Ko gorkota skozi šipe dere, popustí znotraj pri sapnicah zračne in vodne drobce, s katerimi je združena bila. Iz tega se napravi nekaka meglica, ki prihaja čedalje gostejša, kolikor se gorkota bolj razdeli, dokler je nazadnje tako malo v izbi ostane, da se vodni delci na šipah ne morejo več ohraniti v tekočem stanu, temuč zmerznejo in napravljajo serazne podobe, s katerimi se prevlečejo šipe na oknih.

Pervi začetek ali osnova teh podob obstoji iz zgolj nježnih ledenih nitk, katerih se malo po malem čedalje več napravlja, dokler se ne naredí cela ledena skorja. Te niti so izvirek vsih podob, in njih prvi osnutek se lahko dobro spozná. Sperva se vidijo nar nježniše čertice, iz katerih druge kakor kitke na peresih izhajajo, ktere spet svoje odraslike imajo. Ko se je prvi led napravil in ko okna debelejšje zamerznejo, se napravijo nar lepše cvetlice in čerte vsake verste, ki so sedaj krive, sedaj ko polži zavite. — Smé se pa tudi reči, da čudovita mnogoterost teh podob ne izhaja samo iz gibanja zraka in gorkote, temuč tudi iz majhnih nevidljivih prask in razpok stekla. Pa naj bo vzrok tolike različnosti kar si hoče, je ta igra čudapolne narave pri vsi priprostosti vendar napravljena z veliko umetnostjo.

Znabiti pa, da vse to se mojim bravcem zdí le malenkost, ki nima druge vrednosti, ko da je lepa. Naj si bo le taka. Al meni se zdí, da tudi ta malenkost je velikost. O koliko malovrednih rečéh se pogovarjamo dostikrat doma in v svojih tovaršijah! Al bi ne bilo več vredno, se tudi pogovarjati in premišljevati nekatere narodne prikazni, ki v malem razodevajo veliko! Takšne preiskovanja imajo to posebnega v sebi, da so ukaželjnemu duhu prijetne, in da vse drugač bomo mislili in večkrat čudovite umotvore našli, kjer nevednost le najde nevažne malenkosti. Zakaj narava kaže v vsih svojih delih modrost, kateri ni nič preslabo, in se ravno o tem razločuje od človeške umetnosti.

Al je pa — prašam vas — malenkost takšna reč, ki nas napeljuje h koristnemu premišljevanju? Mene ni sram, se od zamerznjenih šip na oknih učiti resnice, ki mojo blaženost lahko močno pospeši, če se je djansko poprimem. Glej, bravec moj, pisane okna, ki jih je mraz z narlepšimi cvetlicami opisal! Lepo jih je viditi — al sončni žarek opoldne hipoma zbríše te podobe.

Tako nam slika umišljava zgolj cvetlice v možgane. Vsi blagri življenja, ki nam jih poželenja vredne kaže, so lepe podobe, ki pa jih ena sama razsvetljena misel lahko raztopi. Al bi se ti tedaj trud ne splačal, kakšno malenkost v naravi premišljevali, da bi si ta modri nauk vtisnil v serce?

O Noriku in Noreji.

Spisal Davorin Terstenjak.

Pervi članek. — §. 5. Mesta.

(Dalje.)

Da pa so Slovenci stanovali po Turoljskem noter do vališkega kantona, nam pričuje jezik romonski, kateri je ohranil še dosto slavenskih besed. Na primer hočem tukaj memogrede nekoliko takošnih navesti. Posnamem jih iz Konradovega slovnika *). So pa sledeče: Bab, oče, ilirski babajko, — barcha, slovenski barka, — bersar, peči, primeri: pražiti, — blasem, Tadel, slovenski blazen, — bov, Ochs, slovenski vol, — bratsch, Elle, slovenski prač, — brenta, Butte, Kübel, tudi po slovenski brenta, — caza, Geschirr zum Wasser schöpfen, slovenski koza, — cot, Hahn, slovenski kokot, — crepar, verrecken, slovenski krepati, — gada, Mahl, Zeichen, slovenski god, terminus, — grip, Felsen, rezianski gripa, — meisa, Tisch, slovenski miza, — mulaun, Schabe, slovenski mol, — musch, feucht, slovenski močno. mužno, — narunkels, Nieren, poljski nerka, — cumpar, Gevatter, slovenski kum, — pika, Feindschaft, slovenski pika, Hass, — scadella, Schüssel, slovenski skleda, — scaglia (beri skalja) Spann, slovenski skala od kalati, Spalten, — scarza, Rinde, slovenski skorja, skorjica, — tat, Grossvater, slovenski ded, tata, — torta. Ruthe, slovenski terta, — troppa, Menge, slovenski tropa, — tschendra, cinis, Asche, primeri slovenski škindra = iskra, — tschaig, bunt, slovenski čogast, — tschikia, Baumstock, slovenski čok, — tschontschar, plaudern, slovenski čenčati, — zapin, Holzhacke, rezianski in štajersko-slovenski cepin, — zokla, hölzerne Schuhe, slovenski čokla, — zuigl, Wisch, slovenski cula, — crap, Gries, slovenski krupica, — kamutsch, Gemse, reziansko-slovenski kamoča, — cuschina, Küche, slovenski kuhinja, — bargua, Schopf, slovenski berk, bark itd.

Da bi se pač učeni jezikoslovci spravili čez kritično razsodbo furlanskega in romonskega jezika, kakor se še govori v nekih krajih Švajcarskega in Turoljskega, — koliko dobička bi nam ne priraslo za zgodovino in jezikoslovje! Čistoslovenske imena most, vasí, rek in gor v koreniki in obliki pričajo, da so slovenske plemena bile kadaj do Helvecie naseljene, vendar gotovo ni še komaj v sedmem stoletju po Kristovem, marveč že pred izseljevanjem celtogaliških plemen čez Alpe in Rajn. Prebivavci današnjega Turoljskega, posebno južnega, so narodska zmes. Izvirno etrursko-retsko kri je skalil Kelt, in mu izvirni staro-italski jezik zmešal s svojim terdim narečjem; pozneje sta spet Latin in Talijan glodala na njem.

Ravno tako je s furlanskim, katerega izvirnosti je težko dokazati, ker ni gotovo, ali so prebivavci današnje Furlanije bili nar pervi etrursko-retski ali vindiški ali gališki.

Slovensko mesto še je tudi bilo 11. Teurnia od ter, tur, tor, na lurnskem polji, kjer današnji dan farna cerkev sv. Petra v gojzdu stoji.

*) Lexicon Romansch Tudex von Math. Conradi. Zürich 1828.

Tudi mala stran današnjega Turoljskega je spadala pod Norikum. Nar imenitniše mesta so bile: 1. Aguntum, Janichen, — 2. Loncium, Lienz, in Litamum, od katerega smo že gori govorili.

To so bile imenitniše postaje, tergi in mesta starega Norika. Zna biti, da nismo povsod zadeli gotove lege vsakega mesta, — al naj vsakdo pomisli, da je to sila sila težkareč. Prihodnje preiskave bodo nam gotovo na tanko naznamljale meje, kako deleč so se po Noriku razširjevali celtiški Boji. Da Celti niso pregnali vsih slavenskih prebivavcev iz Norika in Panonie, kakor so mislili nekteri zgodovinoslovci, to nam pričuje jezero kamnov iz časov rimskega vladarstva, na katerih so indoslavenske božanstva predstavljene, in sopet jezero imen iz indoslavenskega bogočastja prejetih.

(Dalje sledi.)

Ozir po svetu.

Življenje Turkov, njih navade in šege.

(Dalje.)

Znano je, da Turki kakor vsi Mahomedanci smejo po več žen imeti, toda le štiri so postavne, vse druge niso prave žene. Tako je zapovedal njih profet Mahomed. Žene ne stanujejo z možem skupaj; one imajo v zadnjem pohištvu posebno stanišče, obdano z vertom, kateri je ograjen z visocim zidovjem. To žensko stanišče, nad katerim čujejo škopci in stare dvoranke, in v katero ne sme nihče drug kot edini mož priti, imenujejo Turki harem (arabska beseda, ki pomeni toliko kot svetišče ali nedotakljivo). Al le bogatini in plemenitaži zamo-rejo hareme imeti; manj premožni Turčin je večidel zadovoljen z eno ženo, ker jih več preživiti nemore. Ta mu pomaga pri njegovem rokodelstvu. Spremljana od hišnih sužnic sme obiskavati prijateljice svoje, kar v haremu bivajočim ni dopuščeno.

Skor vsak premožniši in imenitniši Turk ima zunaj svojega stanovanja še poslopje, v katerem stanuje poleti; to poslopje se imenuje kiosk. Kiosk je lesena hiša, okrogla ali na štiri vogle, zunaj in znotraj pomalana in z mnogimi linami napravljena, ki namestujejo okna. Po kiosku stojé počivala (zofe); po tléh so položene preproge (tepihi.)

Kóran ostro zapoveduje Mahomedancem čedno in pošteno življenje, in cela naprava harema dokazuje, da predpisi njih vére so se vrinili v njih vsakdanje življenje. Žene morajo ločene živeti od vsega sveta, skor kakor v samostanu; noben tuj možk, noben hišen hlapec ne sme stopiti v harem; le ženske sužnje strežejo ženskim. Cló naj bližnjiši zlahtniki, kakor bratje, tastí itd. smejo le ob bajramovih praznicih, ob ženitninah in pri obrezovanju otrok priti v harem in z njimi govoriti in še takrat le v pričo sužnic. Le z naj bližnjiši zlahtniki, med katerimi kóran zakon prepoveduje, sme gospodinja govoriti brez ogrinjala čez obličje. Zdravnik sme bolno turško ženo obiskati le v pričo moža ali sužnic njenih, — gorjé mu, ako bi ji žilo šlatal in roka bi ne bila odeta z mušelinom!

Po tacih postavah ni skor mogoče, da bi se ktera žena pregrešila zoper čednost in sramožljivost. Če hočejo Turkinje se kopat iti, svojo zlahto obiskati, kaj kupiti ali sprehajati se, jih morajo vselej spremljati druge žene in cela truma sužnih. Visoke gospé se prikažejo malokterikrat očitno, ker po turških šegah je nespodobno iz hiše iti, ako ni posebne sile. Zato se vidijo po ulicah le žene naj nižjih stanov, pa tudi teh obličje je pokrit; oni grejo spodobno in le redkokterikrat govore s katerim.